

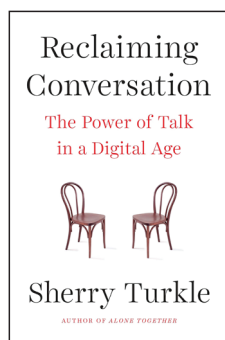

RECENZÍÓ

Elavult a beszélgetés?

KOLOZSVÁRI ORSOLYA¹

Sherry Turkle (2015): *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. Penguin Books, New York, 436 p.

Mit csinál éppen, miközben ezt a recenziót olvassa? Most őszintén, vajon hány ablak van egyszerre nyitva a számítógépén? Hány dologgal foglalatосkodik ebben a pillanatban? Lehet, hogy pont most kapott egy SMS-t, amire úgy érezte, rögtön válaszolnia kell? Vajon hányszor terelődik el a figyelme és szakítják félbe akár már csak jelen recenzió olvasása közben is? Frusztrálja, hogy ennyien tartanak igényt az idejére, és szívből vágyik rá, hogy igazi, mély kapcsolatot létesítsen a gyermekeivel, partnerével, barátaival, munkatársaival, de annak ellenére, hogy mennyi e-mailt vagy SMS-t küld és kommentárt posztol a közösségi médián, az áhított tartalmas együttlét valahogy nem jön össze? Hiányzik, hogy időnként egyedül is legyen és valóban meghallja a saját gondolatait? Sherry Turkle *Reclaiming Conversation* című könyve mindezekre a nagyon is aktuális kérdésekre keresi a választ, feltérképezve az élő párbeszéd hanyatlását a digitális korban és kiemelve annak fontosságát, hogy minél inkább visszacsempésszük az élet különböző területeire.

Turkle világszerte ismert szakértője a digitális korszaknak, a modern kommunikációs eszközöknek, a robotoknak és az emberek velük való viszonyának, valamint annak, hogy mindezek a változások miként formálták újra az életünket. Turkle nemcsak több évtizedes kutatási múltra tekint vissza ezekben a kérdésekben, hanem szociológiai és pszichológiai háttérrel is rendelkezik, ami még sajátosabbá teszi a szemszögét. Így keresve sem találhatnánk alkalmasabb szerzőt, aki az élőbeszéd hatalmát firtatja a digitális korszakban.

Mivel Turkle más munkáit is olvastam már, volt módom megfigyelni, hogy a kutatómódszertana mindig nagyon alapos, gyakorlatilag kifogástalan. Jelen könyv esetében longitudinális kutatást folytatott és tiszteletreméltóan sok alannal készített interjút, akik az élet számos különböző területén tevékenykednek, és a minta kor alapján is heterogén. Turkle alkalmaz tartalomelemzést, megfigyeléseket és kísérleteket is. A kutatása igen széles fókuszú, a módszertana pedig szintén több lábón áll, ezáltal az eredményei és végkövetkeztetései is meggyőzőek.

¹ College of Coastal Georgia, USA; kolozsvariors@gmail.com

RECENZÍÓ

Érdekes és a könyvet gazdagabbá varázsoló tényező, hogy a szociológiai és a pszichológiai szemszög mellett Turkle egy irodalmi-filozófiai klasszikushoz is visszanyúl, miközben a szemtől szembeni beszélgetéshez visszatérés fontosságát taglalja. A mű, amire utal, a *Walden*, Henry David Thoreau 19. századi amerikai író, filozófus klasszikusa. Amikor Thoreau egy kis erdei kunyhóba költözött, sokan remetének vélték, de Turkle hangsúlyozza, hogy ez messze nem így volt. Thoreau kereste a magányt, de azért, mert rádöbbsent, hogy egyedüllétre van ahhoz szükség, hogy az ember megismerhesse önmagát és meghallja a saját gondolatait, de ezt a tudást leginkább úgy lehet kamatoztatni, hogy az ember értelmes, tartalmas párbeszédbe kezd embertársaival és részt vesz társadalmi párbeszédekben is. Thoreau filozófiája három lábon állt, és ennek szimbolizálására a kunyhójában három széket helyezett el. Egyet az egyedüllét számára, egy másikat a barátságna, a harmadikat pedig a társadalomna, úgy vélekedve, hogy mindegyikre szükség van egy kiegyensúlyozott ember életében. Turkle *Reclaiming Conversation* műve rávilágít, hogy olyan, mintha a technológia kihúzta volna alólunk ezeket a székeket, vagy legalábbis újrendezte volna őket. Ennek az az eredménye, hogy a legtöbb ember állandó kapcsolatfelvételtre törekszik, de közben visszariad az igazán mély beszélgetésektől.

Mivel az egyedüllét a párbeszéd szükséges előszobája, Turkle két fejezetet is szentel ennek a témának, és a későbbiekben is vissza-visszatér rá. Rávilágít, hogy az emberek, különösen a fiatalabb generáció tagjai gyakran képtelenek egyedül lenni. Ők (vagy talán mi magunk) kényelmetlennek találják (illetve találjuk) az egyedüllétet és állandóan a telefonjuk után nyúlnak, hogy mindig bekapcsolódjanak az élet körforgásába, és folyamatosan kapcsolatban legyenek (az, hogy kivel, kevésbé számít, mint a kapcsolatfelvétel maga). Így az embernek nincs módja megfelelő önreflexióra, hogy megismerje önmagát, ami akár az egyéniség torzulásához is vezethet. A „gondolkozom, tehát vagyok” elvét helyettesíti a „megosztok, tehát vagyok” (Turkle 2015: 47). Ha az emberek nem posztolnak, SMS-eznek, üzengetnek, sokan úgy érzik, hogy amit gondolnak és éreznek, az nem is létezik, illetve akár ők maguk sem léteznek. Így felépül egy „hamis én, ami másoknak megfelelni akaró előadásokból tevődik össze” (Turkle 2015: 62). Az előadások említése Erving Goffman szimbolikus-interakcionista szociológus dramaturgiai elméletét idézi számomra, aki kifejtette, hogy a társadalmi szerepeinknek és a különböző társas szituációknak megfelelően mindnyájan szerepeket játszunk másoknak. Ezek az előadások az úgynevezett előszínpadon történnek, és a háttérszínpadon készülünk rájuk. Felvetődik bennem, hogy az állandó megosztást, posztolást, kapcsolatfelvételt igénylő személy háttérszínpada eltűnik. Mindig az előszínpadon van, folyamatosan szerepet játszik, ráadásul egyszerre több célközönségnek, hiszen a virtuális világban, amikor az sem biztos, hogy végül ki látja a posztokat, nem lehetséges olyan adott célközönségre szabott előadást nyújtani, mint szemtől szemben.

Szintén elgondolkodtató az algoritmusos én megjelenése, amiről Turkle a 81. oldalon ír. Ez az én az internetes kereséseinknek, a telefonunk és számítógépünk

RECENZÍÓ

által kidobott adathalmaznak az összesített masszája. Ezek az algoritmusok sokszor szinte jobban ismerik az érdeklődésünket, vágynakat, mint mi magunk. Ez a leírás Charles Horton Cooley *tükör-én* fogalmára emlékeztet. Eszerint a társadalom tükröt tart elénk, és mások reakciói, visszajelzései alapján ismerjük meg magunkat. Vajon ezt a jelenséget fokozza a digitális, közösségi médiás, algoritmos én formálódása? A telefonunk és számítógépünk veszi át a tükör szerepét, főleg ahogy egyre ritkulnak a szemtől szemben történő interakciók?

A Thoreau-féle második pillér, a barátság széke a családokat, párkapcsolatokat, ismerősöket jelképezi Turkle könyvében. Számtalan témát felölel ez a rész, amelyekből jó néhányat valószínűleg mi magunk is tapasztaltunk. Szóba kerülnek a szórakozott szülők, akik telefont nyomogatva tolják a babakocsit vagy úgy ülnek a vacsorasztalhoz. Turkle feltérképezi az SMS-ben veszekedő családokat, a párbeszéd helyett üzeneteket küldözgető barátokat, aki még ha együtt vannak, gyakran akkor is arról beszélnek, ami épp a telefonjukon történik. Lefedi ez a szekció a sürgető szükségét, hogy valaki rögtön válaszoljon egy SMS-re, az interneten és üzenetekben kibontakozó románcokat, illetve a szöveges üzenetben véget érő kapcsolatokat (vagy azt, hogy egyre inkább az SMS is hiányzik egy szakítás kommunikálásánál, marad helyette a nyomasztó csend). Számomra a legsokatmondóbb eseteleírás a könyvben egy végzős egyetemista lány történetét boncolgatja, aki közvetlen az első intim együttléte után egy iskolatársával, amíg a fiú elmegy a mosdóba, előkapja a telefonját és gyorsan rápillant a letöltött randi applikációjára, hogy vajon vannak-e újonnan feliratkozott férfiak az applikáción. Mindezt annak ellenére teszi, hogy tetszik neki a fiú, akivel az imént együtt volt és máskor is szívesen randizna vele. Turkle hozzáteszi a történethez, hogy a harminc alattiak csak vállat vonnak a hasonló történetekre, így lehetséges, hogy nálam is csak a koromnak köszönhető, hogy egyáltalán említésre méltónak találtam ezt az esettanulmányt, mint a mai technológia és romantikus kapcsolati normák illusztrációját.

A társadalmat szimbolizáló székek, Thoreau analógiáját követve, Turkle munkájában az oktatáson, munkán és közsférán keresztül kerülnek bemutatásra. Ezek a területeken szintén jellemző az igazi, mély beszélgetések kerülése, az egyszerre több tevékenységben elmerülés és a technikára hagyatkozás. A Reclaiming Conversation 2015-ben íródott, de a témái ma is aktuálisak, sőt napjainkban ez talán még inkább igaz. Ezt a recenziót 2020 júniusában írom, amikor az ezt megelőző hónapokban a COVID-19 világjárvány korábban példátlan intézkedéseket tett szükségessé. A munkánk, életünk, kapcsolattartásunk az elmúlt időszakban az eddiginél még fokozottabban az online térbe tolódtott. Az elszigeteltség nőtt, a szemtől szembeni beszélgetések nagymértékben redukálódtak. Bár egy ilyen kényszerhelyzet lassításra, több és bensőségesebb családi együttlétre inspirálhatja az embereket, és ez sok esetben meg is történt, más szempontból még nagyobb teret nyerhet az egymástól elfordulás, az élő párbeszédtől tartózkodás, a kapcsolatok kerülése, illetve teljesen telefonra és online térbe korlátozása. Bár itt egy átmeneti helyzetről van szó, elképzelhetően

RECENZÍÓ

akár hosszú távon fokozhatja a Turkle által leírt folyamatokat és nem kedvez azon módszerek alkalmazásának, amelyeket ő javasol az élő párbeszéd „feltámasztására” és a modern technika jótékony használatára. Ezek közé tartozik az elcsendesedés, az egyszerre egy dologra koncentráció (a karantén alatt home office-ban dolgozó szülők valószínűleg egyetértenének, hogy egy világjárvány és a miatta szükségessé vált intézkedések nem sok lehetőséget hagynak az egyszerre egy dologra fókuszálásra), szent és sérthetetlen terek létrehozása a beszélgetésre, diskurzus olyanokkal, akikkel nem értünk egyet és a nem visszariadás a nehéz beszélgetésektől.

Az angolul jól beszélők bizonyára értékeli Turkle választékos, szórakoztató, lényegre megragadó stílusát is. Azonban amihez még az írásnál is jobb érzéke van, az az együttérzés. Ő valóban az emberségünket és empátiára való készségünket félti az elmúlt években bekövetkezett folyamatoktól, hiszen meglátása szerint csakis szemtől szembeni interakcióban tudjuk az empátikus képességünket kifejleszteni. Számtalan példát sorol, amelyek a csökkenő empátiánkat jelzik, például ahogy az iskolában bánnak egymással a gyerekek, és főleg az éterben lezajló szóbeli bántalmazások nem adnak módot együttérzeni a szenvedő alannal, átérzeni a helyzetét, hiszen a következményeknek nincs abban a pillanatban látható, érzékelhető nyoma. Az sms-ben vagy a kommunikáció hirtelen, váratlan beszüntetésével történő szakítások elterjedése is a zsugorodó empátiánkra utal.

Az utolsó fejezetek egyikében a gondoskodásra kifejlesztett robotokról gondolkodik el Turkle, amelyeket gyerekvédelmi felügyelésre, idősgondozásra, vagy pszichoterápiára gyártanak. Elmagyarázza, hogy jó néhány interjúalanya esetleg szívesen szert tenne robot háziállatra, barátokra, vagy akár szeretőre, mert ezek a kockázat nélküli kapcsolat lehetőségét nyújtják. „Lassan úgy bánunk a gépekkel, mintha majdnem emberek volnának, miközben olyan szokásokat fejlesztünk ki magunkban, amelyek által úgy kezeljük az embereket, mintha majdnem gépek lennének.” (Turkle 2015: 345). Ez a mondat rendkívül elgondolkodtató és számomra kifejezetten nyugtalanító. Turkle-höz hasonlóan én is remélem, hogy olyan messze nem kalandozunk a párbeszédétől és empátiától, hogy az emberségünk fontos része csorbát szenvedjen.

Számos erősségét felsoroltam már Turkle munkájának, mint például a kutatás-módszertana és stílusa, így nem is olyan könnyű az esetleges hiányosságaira rámutatni. Azonban biztos vagyok benne, hogy a technika elkötelezett hívei nem értenének egyet Turkle következtetéseivel. Bár engem nagyrészt sikerült meggyőznie, annyit elismerek, hogy nagyobb mértékben bemutathatta volna azért a technika előnyeit is. Előző műveiben ezt fokozottabban megtette, és itt talán a cél, hogy felhívja a figyelmet a lehetséges veszélyekre. Kevés interjúalanya volt az idősebb generációkból, belőlük lehetett volna célzottan több is, illetve tágabb nemzetközi kitekintést is nyújthatott volna a vizsgált kérdésekben. Mint tudjuk, kor, társadalmi osztálybeli és globális egyenlőtlenségek léteznek a digitális eszközökhöz hozzáférésben és azok használatában, tehát érdekes lenne ugyanezeket a témákat generációkat, társadalmi osztályokat és globális egyenlőtlenségeket átívelően is kutatni.

RECENZÍÓ

Ez a könyv bárkinek szól, akinek volt valaha okostelefonja vagy számítógépe, randizott valaha online vagy telefonos applikáció segítségével, akinek gyermekei vannak, aki tanár vagy munkaadó, vagy egyszerűen érdeklő, hogy szociológiai és pszichológiai szempontból milyen hatása van a technikának az egyénre és társadalomra. Bármilyen társadalomtudós haszonnal forgathatja ezt a munkát, illetve szociológia, pszichológia, kommunikáció és filozófia szakos diákok egyaránt profitálhatnak belőle. Szociológia kurzusok oktatása során bármelyik óra tanulságos olvasmánya lehet, amelynek témája a társadalmi problémák, a normák és deviancia, szociálpszichológia, vagy a családszociológia. Ahogy a felsorolásból kiderül, Turkle mondanivalója, legalábbis a fejlett, magasabb jövedelmű társadalmakban, szinte mindannyiunkat érint, ezért szívből ajánlom bárkinek, aki beszél angolul. Mivel elég termékeny szerzőről van szó, úgy sejtem előbb-utóbb a 2020-as világjárvány potenciális hatásairól is ír majd, időközben pedig mi magunk is megfigyelhetjük, mind egyéni, mind tudományos módon, hogy akár a pandémia, akár más társadalmi folyamatok következményeként hogyan használjuk majd a technikát, a modern kommunikációs eszközöket, és a párbeszéd és empátia hova alakul a jövőben. Én személy szerint remélem, hogy sosem „mennek ki a divatból”, és az eljövendő generációk életében is lesz helyük.